

Door *Hans Anten*

In memoriam Joke van der Wiel (1946-2025)

Enige herinneringen

Bij voorbaat wil ik me verontschuldigen voor het dikwijls opvoeren van mijzelf in deze herinneringen aan mijn collega Joke van der Wiel. Het jarenlange hechte parallelle parcours van onze carrières moge deze positionering rechtvaardigen.

Meer dan vijfenvijftig jaar geleden ontmoette ik Joke. Het zal in de tweede week van september 1969 zijn geweest, aan het begin van de opleiding Nederlands MO-B van de COCMA te Utrecht. Ik koester de vier jaar van deze zogenaamde eerstegraadsopleiding in het bijzonder vanwege de intensieve samenwerking met twee medestudenten die opvielen door de toewijding, ernst en ijver waarmee zij de dinsdagavondcolleges volgden. Dat waren Joke en Hanna Stouten, die twintig jaar later hoogleraar Nederlandse letterkunde zou worden aan de Sorbonne. Behalve tijdens de colleges zagen wij elkaar op vele studiezaterdagen, gewijd aan historische letterkunde en het vertalen van zeventiende-eeuwse teksten, sessies die afwisselend in Bilthoven bij Joke, in Amsterdam bij Hanna en in Utrecht bij mij plaatsvonden.

Het was ook tijdens deze opleiding dat we kennismaakten met enige bevlogen docenten die ons krachtig inspireerden en stimuleerden de studie Nederlands na het behalen van het MO-B-diploma voort te zetten. Ik noem hier Cor van Bree, Bert Paasman, Fons van Buuren en Leo Mosheuvel. Ambitieuus waren we, maar het idee dat wij hen niet zo lang daarna onze collega's mochten noemen, kwam toen uiteraard niet bij ons op.

Nadat Joke en ik in 1974 met veel vrijstellingen aan de universiteit van Nijmegen ons kandidaats hadden gehaald, begonnen we met de doctoraalopleiding Nederlandse taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Utrecht. We specialiseerden ons in de moderne letterkunde, werden student-assistent en behaalden in de zomer van 1976 cum laude het doctoraalexamen.

Terwijl afstuderen in de regel in het teken staat van afscheid, markeerde dat moment voor ons juist versteviging van een hechte band. Na elf jaar studie begon voor ons in 1976 het bezoldigd werkend bestaan in de wetenschappelijke neerlandistiek. De vacature van één 'wetenschappelijk medewerker' moderne Nederlandse letterkunde met een volledige aanstelling aan de Utrechtse universiteit werd in tweeën gedeeld en door ons beiden vervuld. En niet lang daarna traden we beiden ook in dienst van een instelling die we goed kenden, de COCMA: Joke als docent moderne letterkunde en ik als docent literatuurwetenschap in de opleiding Nederlands MO-B.

We waren inmiddels rond de dertig toen we als jongsten toetraden tot de afdeling Moderne Letterkunde van het Instituut De Vooy aan de Emmalaan, die destijds bestond uit Guus Sötemann, Redbad Fokkema, Joost Kloek, Leo Mosheuvel, Cees van de Watering en Ton Anbeek. Binnen het bezielde verband van die afdeling gingen we onze eigen weg. Joke specialiseerde zich in de letterkunde van de negentiende eeuw en in dat vakgebied was ze als

docent en onderzoeker een lezer met een onbegrensde contextuele kennis en een uitzonderlijk analyserend en interpretatief vermogen. Daarvan getuigen onder meer haar bezorging van twee historische romans: in 1991 *Hermingard van de Eikenterpen* (1832) van Aarnout Drost voor de Griffioenreeks en in 2003 de leeseditie van *De roos van Dekama* (1836) van Jacob van Lennep voor de Deltareeks.

Een hoogtepunt in haar carrière is ongetwijfeld het proefschrift waarop ze op 9 juni 1999 ‘des ochtends te 10.30 uur’ promoveerde: *De geschiedenis in balkostuum. De historische roman in de Nederlandse literaire kritiek (1808-1874)*. Wiljan van den Akker en Joost Kloek waren de promotoren van deze 770 bladzijden tellende dissertatie. Met opzet citeerde ik het tijdstip waarop de verdediging plaatsvond. Joke hield er absoluut niet van in de schijnwerpers te staan, maar in de Senaatszaal van het Utrechtse Academiegebouw ontkwam ze daar niet aan. De keuze voor half elf woensdagochtend in plaats van bijvoorbeeld kwart over vier vrijdagmiddag stond naar ik vermoed niet los van de poging het aantal aanwezigen zoveel mogelijk te beperken, een streven waarin ze heel behoorlijk slaagde.

In de laatste fase van Jokes aanstelling vonden we elkaar weer op het terrein van onderzoek. Gedurende een aantal jaren hebben Joke, Wilbert Smulders en ik gewerkt aan een wetenschappelijke leeseditie van *Drie Hollandse romans* van Arthur van Schendel voor de Deltareeks. Ik bewaar de meest dierbare herinneringen aan de talloos vele bijeenkomsten waarin we gedrieën langzaam maar zeker de bezorging van die in 2010 verschenen editie tot stand brachten. Jokes kennis van de in deze romans uitgebeelde negentiende-eeuwse wereld was daarbij van onschatbare waarde.

In 2011 ging Joke met pensioen, of beter: toen moest ze vanwege de pensioengerechtigde leeftijd met pensioen gaan. Graag had ze willen doorwerken. Wilbert Smulders en ik hebben tot voor kort contact met Joke gehouden. In die ontmoetingen toonde Joke immer een grote betrokkenheid bij de sterk veranderende status van de wetenschappelijke neerlandistiek. Ruim veertig jaar hebben Joke en ik onze liefde voor literatuur kunnen delen in ons werk. Dat ik op die periode met groot genoegen terugkijk, is niet het minst te danken aan Jokes aanwezigheid.

Ik wilde deze herinnering afsluiten met de slotwoorden van een toespraak die Geert Buelens hield bij haar afscheid, ook al zijn die woorden in de korte overlijdensannonce op *Neerlandistiek* ten dele al geciteerd. Ze vertolken voortreffelijk wat Joke voor de neerlandistiek heeft betekend. “Wie nauwkeurig, empathisch en enthousiasmerend kan lezen, is eigenlijk onvervangbaar. En alleen al daarom zullen we jou altijd blijven missen, Joke. Ik ken niemand die beter kan lezen dan jij, niemand die een fijner gevoel heeft voor stijl, niemand die literaire theorieën vruchtbaarder kan inzetten bij de lectuur van een tekst.”

Neerlandistiek 4 augustus 2025